

záraiak gögjét is kiemeli —, addig a francia kútfőkből, bár a keresztetek cselekedetei számára ezek is igyekeznek mentséget találni, a lovagseregnek az 1202. évi ostrom helyességével kapcsolatos kértelyei is kitűnnek. Villehardouin és Robert de Clari úgy érvelnek, a keresztetes had kénytelen volt ily módon róni le tartozását a nyugati lovagokat a tengeren szállító velenceieknek, akik pedig joggal követelték vissza a fennhatóságot az ellenük két évtizeddel korábban fellázadt adriai város felett. Mindkét történetírónál olvashatjuk azonban, hogy a keresztények lakta Zára elleni katonai akciót a Szentszék elítélte, és a keresztetek később nyertek csupán III. Ince pápától (1198–1216) bűnbocsánatot. Robert de Clari azt is elmeséli, hogy — amikor a hajók Velencéből megindultak — a keresztetek vezetőinek és Enrico Dandolo dózsénak (1192–1205) a megállapodásáról nem tudott az egész sereg, csupán a legelőkelőbbek. A pikárdiai lovagnál olvashatunk arról is — az adatot ugyancsak megerősíti egyébként Villehardouin —, hogy az egyházi átokkal fenyegető pápai levél hatására Simon de Montfort és Enguerrand de Boves megtagadták a részvételt a Zára elleni akcióban, és a telet a Magyar Királyságban töltötték. (A krónikák magyar adataihoz ld. Csernus S.: *A középkori francia nyelvű i. m.* 146–152.; Körmendi Tamás: *Az Imre, III. László és II. András magyar királyok uralkodására vonatkozó nyugati elbeszélő források kritikája.* [Bölcsészdoktori értekezés, kézirat.] [2008.] 171–172., 173–174., 202–204.)

Olyan elbeszélő forrást tarthat tehát immáron magyar fordításban is kezében az olvasó, amelynek a franciaországi kutatás — lévén Robert de Clari az első franciául író történetírók egyike — régóta különös figyelmet szentel. Bár a kútfő elsősorban a francia történetírás fejlődése és az egyetemes történelem tanulmányozása szempontjából bír különös jelentőséggel, a rendkívül színes szövegnek akad magyar vonatkozása is: a negyedik keresztetes hadjárat krónikása Zára 1202. évi ostromáról megemlékezve röviden szót ejt Imre király Magyarországról. Amennyiben a Szegedi Tudományegyetem és a Balassi Kiadó vállalkozása sikerrel folytatódik, hamarosan a 13. századi francia történetírás másik jeles képviselőjének, Joinville-nek a Szent Lajosról készült életrajzát is olvashatjuk magyar fordításban.

Csákó Judit

Vincze Zoltán

**A KOLOZSVÁRI RÉGÉSZETI ISKOLA
A PÓSTA BÉLA-KORSZAKBAN (1899–1919)
Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2014. 812 o.**

Tartalmas és igényes kivitelezésű kötettel gazdagodott tudományosságunk: az Erdélyi Múzeum Egyesület kiadásában napvilágot látott Vincze Zoltán kolozsvári régész-történész könyve a kolozsvári régészeti iskola Posta Béla nevével fémjelezhető korszakáról (1899–1919). A kötet írója immár több mint másfél évtizedes munkásságát tárta ezúttal monográfiába sűrítve a téma iránt érdeklődők elé. A szerző neve egyáltalán nem ismeretlen a szakmában, hiszen a kolozsvári régészeti iskoláról, annak tagjairól és köztük Posta Béláról is az 1990-es évek második felétől folyamatosan közölt kisebb-nagyobb terjedelmű publikációkat. A gazdag forrásanyag (korabeli levéltári, egyetemi, múzeumi dokumentáció és az Erdélyi Múzeum Egyesület iratanyaga, utóbbi a Román Állami Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága által őrzött és évtizedekig zárolt anyag volt) felhasználásával készült könyv ezúttal azonban nemcsak a szakmának szól, hanem olvasmányos és lendületes stílusa miatt azok számára is érdekes lehet, akik a magyar régészettudomány egy küzdelmes, de eredményes korszakába kívánnak betekinteni.

Vincze Zoltán közvetlenül a II. bécsi döntés után született kalotaszegi tanítócsaládban. Tanulmányait a hidelvei református iskolában, a hajdani Unitárius Kollégiumban és a Bolyai Tudományegyetemen végezte, ahol 1962-ben szerzett oklevelet történelem-régészet szakágon. Nyugdíjazásáig (2001) a kolozsvári Báthory István Elméleti Liceumban tanított, szabadidejében pedig helytörténeti és művelődéstörténeti kutatásokat is folytatott. Első írása az „Igazság” című romániai magyar folyóiratban jelent meg, és később is többnyire kolozsvári folyóiratokba publikált. Feldolgozta többek között a torockói iskola és az ottani temető történetét, a kolozsvári hóstátiai

gazdálkodását és a Szamos parti város számos nevezetességét. A régészettel még a Bolyai egyetem diákjaként, Ferenczi István régész növendékeként ismerkedett meg. Kedvelt tanára hatására kezdett el a kolozsvári régészeti iskola és a Történelmi Múzeum alig ismert múltjával foglalkozni. A témában „A keleti intézet Pósta Béla-i terve”, „Pósta Béla, a keletkutató régész”, „Létay Balázs – derékba tört régésszálya”, „Pósta Béla és tanítványai”, „Pósta Béla (1862–1919)”, „Az Érem- és Régiségtár” címmel jelentek meg fontosabb dolgozatai.

Vincze Zoltán a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon munkatársaként, a IV–V. kötet történettudományi szócikkeinek szerzőjeként is ismert. Most kiadott monográfiája mellett még két kötete jelent meg: „A romániai magyar nemzeti kisebbség történelme és hagyományai” (általános iskolai tankönyv, társszerző László László. Kolozsvár. 1999; újrakiadása uo. 2005); és a „A kolozsvári Farkas utca. Művelődéstörténeti barangolás” (uo. 2003).

A most megjelent több mint 800 oldalas monográfia 10 fejezetre oszlik. A kolozsvári régészeti iskola alapításának előzményei, a meglévő javak, illetve lehetőségek ismertetése („Örökség – Felkészülés – Program; Javadalom – Helyiség – Személyzet című fejezetek) után „a régészeti iskola születésének”, majd „az Érem- és Régiségtár újjáteremtésének” bemutatására kerül sor. A szerző ezt követően „az országos múzeumügy és műemlékvédelem szolgálatában” és a „tudományos műhely” élén álló Pósta Béla munkásságát tárgyalja, utóbbinál a régészeti módszerekre, ásatásokra és eredményekre is kitérve. Ebben a fejezetben Vincze Zoltán a régészettel rokon tudományok (az éremtan, felirattan, művészettörténet, néprajz és keletkutatás) korabeli helyzetét is ismerteti. A kötetben külön fejezetben kapott helyet Pósta Béla magánéletének („a férj, az apa, a barát”) és közéleti tevékenységének bemutatása. Az életút utolsó szakasza a „Háború szorításában” címet viseli, amelyet Vincze Zoltán találó megfogalmazása szerint „a szűkülő élettér” és „az új kötelességek, derengő lehetőségek” jellemezik a leginkább, majd „a vég” ismertetése zárja. Az utolsó fejezetekben a Pósta-i korszak hagyatékát és emlékezetét foglalja össze a szerző, ezt követően pedig a különböző releváns forrásokat és iratokat is bemutatja. A gazdagon illusztrált kötetet képjegyzék, személynév- és helységnévmutató egészíti ki, tartalmának színességéről pedig a korabeli újságokból, levelekből és naplókából vett idézetek gondoskodnak.

A kötet bevezető fejezetei az Erdélyi Múzeum Egyesület Érem- és Régiségtárának, illetve a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem régész tanszékének ismertetésével indulnak. Magyarország második legrégebbi alapítású egyetemén, az 1872-ben létrejött kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen 1899-ben indult be a régészettudomány oktatása, addig csak a budapesti egyetemen tanítottak archeológiát. Régészeti munkákban sokszor citált tény, hogy Magyarország egyetlen országrészének régészeti kutatása sem volt annyira elmaradott, mint Erdélyé. Az erdélyi tanszék beindítását ennek a hiánynak a felszámolása is szükségessé tette, másrészt az egyre szaporodó országos feltárások nyomán a másutt tetemes mennyiségűre gyarapodott régészeti emlékegyek elhelyezésére, feldolgozására, bemutatására létrejött múzeumok többnyire szakemberhiánnyal küzdöttek és az utánpótlással járó nagyarányú munkát a budapesti tanszék egyedül már nem tudta ellátni. Az Erdély-részi régészeti képzés beindítását kedvezően befolyásolta, hogy 1859 óta Kolozsváron székel az Erdélyi Múzeum Egyesület, amely jelentős gyűjteményeivel biztosítani tudta a tudományos és oktatói munka megfelelő színvonalát. Vincze Zoltán a kötetben arra is különös hangsúlyt fektet, hogy az Érem- és Régiségtárat fenntartó Erdélyi Múzeum Egyesület munkásságát és szerepét Erdély tudományos életében és közművelődésében, ha röviden is, de bemutassa.

A következő fejezetekben a szerző a kolozsvári régészeti iskola történetét időrendben és tevékenységek szerint csoportosítva tárgyalja. Az oroszlánrész természetesen az iskola megteremtője, Pósta Béla tudományos, és közéleti munkássága teszi ki. Az életmű példaértékű, hiszen a kecskeméti születésű Pósta Béla (1862–1919) két évtizedes tevékenysége alatt a kolozsvári régészeti iskola nemcsak országos hírnévre tett szert, de idegen nyelven is megjelenő tudományos folyóiratával, a „Dolgozatokkal” a nemzetközi régészettudományba is eredményesen kapcsolódott be. A Pósta-i korszak alatt a kolozsvári iskola a magyar régészettudomány hajtómotorjává vált, lendületével, újításaival ebben az időszakban a budapesti tanszéknek nem csak méltó társa, de követendő példája is lett. Az iskola megteremtője számos forradalmi újítást vezetett be a magyar régészettudomány oktatásába, másik érdeme, hogy az Erdélyi Múzeum Egyesület Érem- és Régiségtárából létrehozta az Erdélyi Nemzeti Múzeumot, melyet a Bástyá (ma Constantin Daicoviciu) utca 2. szám alatti épületben rendezett be (utódja a ma is ugyanott székelő Erdélyi Történelmi Nemzeti Múzeum). Pósta Béla érdeklődésének középpontjában a népvándorlás és a magyar honfoglalás alapvető kérdései álltak, amelyeket nézete szerint „meg nem érthetünk a keleti világ is-

merete nélkül”. Oktatói programjában forradalmi újjátként bevezette a keleti régészet tanítását és elsőként szorgalmazta a kelet-európai, ázsiai és közel-keleti országok tudományos köreivel való szakmai kapcsolatfelvételt. Nevéhez fűződik az egykori Mezopotámia területén felállítandó, államilag finanszírozott Keleti Intézet létrehozásának terve is.

A kötetből megtudhatjuk, hogy Pósta Béla az elméleti oktatás mellett a gyakorlatra is nagy hangsúlyt fektetett. Az ország múzeumaiban dolgozó szakembereknek nyaranta régésztanfolyamokat szervezett, az egyik ilyen kurzuson részt vett többek között az elsősorban íróként ismert Móra Ferenc is, aki a szegedi múzeum munkatársaként, később igazgatójaként Póstaéktól sajátította el az áso tudományát és a későbbiekben több dél-alföldi hun, avar és honfoglaló magyar temetőt hozott felszínre. Pósta az utánpótlás-nevelést az egyetemen is megvalósította, többek között az epigráfus Buday Árpád, az ősrégész Roska Márton, az archeológus-művelődéstörténész Herepei János és a honfoglaló magyarok régészeti emlékéanyagával is eredményesen foglalkozó numizmatikus Kovács István, illetve Ferenczi Sándor nevei fémjelzik, hogy minden történelmi korszakból a legjobb szakembert sikerült megtalálnia. Szellemisége tanítványain keresztül hagyományozódott tovább, és a mai napig meghatározza a magyar régészet arculatát.

A kolozsvári régészeti iskola lendületes munkájának, az erdélyi magyar régészet kiteljesedésének az első világháború, majd a trianoni döntés vetett véget. Pósta Béla a román hatalomváltást már nem élte meg, 1919 áprilisában elhunyt. A kolozsvári régészeti iskola tagjainak többsége Erdély román megszállásával szétszóródott, az erdélyi magyar régészet torzóban maradt. Az iskola ezt követően egy rövid időre, a „visszatért Észak-Erdély” alatti időszakban (1940–1944) ragyogott ismét a régi fényében a Pósta tanítvány Roska Márton és a szintén erdélyi születésű László Gyula tevékenységének köszönhetően. Az ismételt román hatalomátvétellel azonban idővel a magyar nyelvű régészsképzés is megszűnt. A feltárásokat többnyire a tudománypolitika irányította, különösen azt követően, hogy megalkották a románság autochtón eredetét hirdető „kőszikla elméletet”.

Ez az állapot az utolsó évtizedekben enyhülni látszik, többek között azoknak a fiatal erdélyi régészeknek a munkája nyomán is, akik az 1990-es években létrejött magyar-román ösztöndíjprogram keretében, Bóna István kezdeményezésére, az általa vezetett budapesti régész tanszéken tanulhattak, majd szülőföldjükre visszatérve, a legjelentősebb múzeumoknál, intézeteknél töltenek be fontos pozíciókat. Ezek a körülmények reményt adnak arra, hogy a kutatások ott folytatódjanak, ahol Pósta Béla halálával és a trianoni diktátummal abbamaradtak. Az irányvonalat jelzi, hogy az erdélyi magyar régészek 1999-ben létrejött egyesülete Pósta Béla nevét vette fel és szándéknyilatkozatukban a kolozsvári iskola megteremtőjének szellemiségét tartják követendő példának. Nekik is és remélhetően még sokaknak, (köztük a tudomány egyéb területein tevékenykedőknek is) hasznos olvasmány lesz Vincze Zoltán könyve, amely hiteles kordokumentumként a hazaszeretet iskolapéldája mellett az emberi és tudósi helytállás tanúbizonyságát is adja.

M. Lezsák Gabriella

Antje Bosselmann – Ruickbie

BYZANTINISCHER SCHMUCK DES 9. BIS FRÜHEN 13. JAHRHUNDERTS

*Untersuchungen zum metallenen dekorativen Körperschmuck der mittelbyzantinischen
Zeit anhand datierter Funde.*

Spätantike – Frühes Christentum – Byzanz. Kunst im ersten Jahrtausend. Hrsg. Beat Brenk, Johannes G. Deckers, Arne Effenberger, Franz Alto Bauer. Reihe B: Studien und Perspektiven, Bd. 28.

Reichert Verlag, Wiesbaden 2011. 420 o., 888 kép.

A BIZÁNCI ÉKSZER A 9. SZÁZADTÓL A 13. SZÁZAD ELEJÉIG.

A középbizánci korszak díszített fém ékszereinek vizsgálata datált leletek alapján

Az írott források szerint a magyarság a 9. században tűnt fel a Bizánci Birodalom perem-vidékén, és ettől kezdve évszázadokon át hol szorosabb, hol lazább kapcsolatokat alakított ki vele. A háborús évek mellett többnyire békések voltak a magyarok és Bizánc kapcsolatai. Ami a